

I tomas

1. Apsvarstykite, kas sakoma apie tokį fenomeną: figūrą \overline{F} vieną kartą matyti kaip F, kitą – kaip veidrodinį F atspindį.

Noriu paklausti: kas yra – figūrą matyti tai vienaip, tai kitaip? – Ar tikrai kaskart matau kažką kita; o gal tik tai, ką matau, skirtingai *aiškinu*? – Esu linkęs sakyti pirma. *Bet kodėl?* Na, aiškinimas yra veiksmas. Jis, pvz., gali būt toks: kas nors sako, kad „tai turi būti F“; arba to nesako, bet kopijuodamas ženklą pakeičia jį F; arba svarsto sau: „Kas gi tai galėtų būti? Tai bus nevykusiai parašyta F.“ – Matymas yra ne veiksmas, o būseną. (Gramatinė pastaba.) Ir jei figūros niekada nesu perskaitęs kitaip nei „F“, niekada nesu svarstęs, kas gi tai galėtų būti, tuomet bus sakoma, kad *matau* ją kaip F; būtent jei žinoma, kad galiu ją matyti ir kitaip.

Kaip išvis prieita prie sąvokos „tai matyti kaip tai“? Kokiomis aplinkybėmis ji sudaryta, ar jos reikia? (Labai dažnai, kai kalbam apie meno kūrinį.) Pvz., ten, kur susiduriama su frazavimu akimi arba ausimi. Sakom: „turi girdėti šiuos taktus kaip įvadą“, „turi įsiklausyti į šią tonaciją“, bet ir „prancūzų „ne...pas“ girdžiu kaip dviejų dalių neiginį, bet ne kaip „ne-žingsnį“, ir t. t. Ar tai tikrasis matymas arba girdėjimas? Tai šitaip vadinam; šiais žodžiais reaguojam į tam tikras situacijas. Ir į šiuos žodžius vėl reaguojam tam tikrais veiksmais. [Zettel 208; kitose vietose Zettel atstovaus vien raidė Z*.]

2. Ar introspekcija yra tai, kas mane pamoko, ar susiduriu su tikru matymu, ar vis dėlto su aiškinimu? Pirmiausia man turi galų gale paaiškėti, ką tokiu atveju vadinčiau aiškinimu; iš ko galima atpažinti, ar tai yra aiškinimas, ar matymas.

(Matyti pagal aiškinimą.) [Z 212.]

* Nuoroda į Wittgensteino pastabų rinkinį *Lapelis (Zettel)* originalo kalba. (Vert. past.)

3. Norėčiau pasakyti: „Matau figūrą kaip veidrodinį F atspindį“, – yra tik netiesioginis mano patyrimo aprašymas. Būtų ir tiesioginis, kaip antai: matau figūrą *taip* (rodydamas į savo regimąjį išpūdį). Iš kur ši pagunda? – Čia išryškėja svarbus faktas – būtent tas, kad esam pasirengę leisti galioti daugeliui skirtingų savo regimojo išpūdžio aprašymų; pvz.: „Figūra dabar *žiūri* dešinėn, dabar kairėn.“

4. Įsivaizduok, užduotume klausimą: kuo panašios ši figūra ir F? Štai vienas sako: „Figūra – tai apgręžta F“, kitas – „Tai F su per ilgais brūkšniais.“ Ar turim pasakyti: „Jie abu mato figūrą skirtingai?“

5. Ar nematau figūros vienąkart taip, kitąkart kitaip ir tada, kai nereaguuju žodžiais ir kitais ženklais?

Bet „vienąkart taip“, „kitąkart kitaip“ juk yra žodžiai, ir kuo remdamasis čia juos vartoju? Ar galiu tau ar sau pačiam įrodyti turįs teisę? (Tai parodytų tolesnę reakciją.)

Bet juk žinau, kad tai – du išpūdžiai net ir tada, kai to nepasakau! Bet iš kur žinau, kad tai, ką tada sakau, yra tai, ką žinojau? [Z 213].

6. Pažįstamas žodžio veidas; pojūtis, tarsi žodis būtų jo reikšmės paveikslas; tarsi būtų suėmęs į save savo reikšmę – gali būti kalba, kuriai visa tai svetima. O kaip mes išreiškiame šiuos pojūčius? Taip, kaip parenkame ir vertiname žodžius. [Plg. PU, S.218f.]*

* Nuoroda į Wittgensteino veikalą *Filosofiniai tyrinėjimai* (*Philosophische Untersuchungen*) originalo kalba. Leidimas lietuvių kalba: *Filosofiniai tyrinėjimai* in: Rinktiniai raštai. Vertė R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1995. (Vert. past.)

7. Lengva aprašyti atvejus, kai pagrįstai sakome, kad *aiškiname* tai, ką matome kaip tą ir aną. [Plg. PU, S.218e.]

8. Kai aiškiname, – spėjame, išsakome hipotezę, kuri paskui gali pasirodyti klaidinga. Jei sakome: „Matau šią figūrą kaip F“, tuomet tam, kaip ir sakiniui „Matau švytintį raudonį“, nėra verifikacijos ar falsifikacijos. Šio panašumo pobūdžio turime ieškoti, kad pateisintume žodžio „matyti“ vartojimą pirmajame kontekste. Jei kas sako introspektyviai atpažįstas, kad tai „matymas“, štai atsakymas: „Iš kur man žinoti, ką vadini introspekcija? Vieną paslaptį aiškini kita.“ [Plg. PU, S.212e.]

9. Skirtinguose knygos skyriuose, kad ir fizikos vadovėlyje, matome iliustraciją . Tekste šalia jos kartais kalbama apie stiklinį kubą, kartais apie vielos stovą, kartais apie apverstą ir atidarytą dėžę, kartais apie tris lenteles, sudarančias erdvinį kampą. Tekstas kiekvieną kart aiškina iliustraciją.

Bet mes galime pasakyti ir tai, kad iliustraciją *matome* tai kaip vieną, tai kaip kitą daiktą. – Ir kaip keista, kad *aiškinimui* skirtus žodžius galime vartoti ir tiesioginiam suvokimui aprašyti!

Čia pirmiausia norėtume atsakyti taip: tas tiesioginio patyrimo aprašymas *aiškinant* yra tik netiesioginis aprašymas. Tiesa būtų tokia: kartą mes galim figūrai suteikti aiškinimą A, kartą aiškinimą B, kartą aiškinimą C; taigi dabar yra ir trys tiesioginiai patyrimai – būdai matyti figūrą – A', B', C', taip kad A' tinka aiškinimui A, B' aiškinimui B, C' aiškinimui C. Todėl aiškinimą A pasitelkiame kaip jam tinkamo matymo būdo aprašymą. [Plg. PU, S.193f, g.]

10. Bet ką reiškia, kad patyrimas A' tinka aiškinimui A? Kuris yra patyrimas A'? Kaip gi jį atpažinti?

11. Tarkim, atrandama štai kas. Ištiriami procesai žmonių akies tinklainėje, jiems matant figūrą vienąkart kaip stiklinį kubą, kitąkart kaip vielos stovą ir pan., ir aptinkama, kad šie procesai panašūs į tuos, kai subjektas vieną kartą žiūri į stiklinį kubą, kitą kartą – į vielos stovą ir t. t... Tokį atradimą būtų linkstama laikyti įrodymu, kad figūrą tikrai kaskart *matome* vis kitaip.

Bet kuo remiantis? Kaipgi eksperimentas gali ką nors pasakyti apie tiesioginio patyrimo prigimtį? – Jis ją įtraukia į tam tikrą reiškinių klasę.

12. Kaip atpažįstamas patyrimas A'? Kaip atsitinka, kad apskritai žinau apie šį patyrimą?

Kaip kas nors išmokomas šio patyrimo „Dabar matau figūrą kaip vielos stovą“ išraiškos?

Daugelis išmoko žodį „matyti“ ir niekada jo šia reikšme nevartojo.

Jei aš dabar tokiam parodau mūsų figūrą ir sakau jam: „Nagi, dabar pabandyk *pamatyti* ją kaip vielos stovą!“ – ar jis privalo mane suprasti? Kaip, jei jis sako: „Ar turi omeny ką kita nei tai, kad knygos tekstą, kuriame kalbama apie vielos stovą, turiu sekti, turėdamas po ranka figūrą?“ O jei jis mažes dabar nesupranta, ką aš galiu padaryti? O jei jis supranta mane, kaip tai pasirodo? Juk tikrai ne tuo, kad ir jis sako dabar *matąs* figūrą kaip vielos stovą?

13. Taigi tai polinkis vartoti tą žodinę išraišką, būdingą išgyvenimo ištartį. (O *ištartis* nėra joks *simptomas*).

14. Ar yra dar kitokių šio išgyvenimo ištarčių? Ar nebūtų įmanomas toks procesas: priešais ką nors pastatau vielos stovą, stiklinį kubą, dėžę ir klausu jo: „Kurį šių daiktų atvaizduoja figūra?“ Jis atsako: „Vielos stovą.“

15. Ar dabar reikia pasakyti, kad jis pamatė figūrą kaip vielos stovą, nors nebuvo patyręs ją matyti tai kaip viena, tai kaip ką kita?

16. Įsivaizduokim, kas nors paklaustų: „Ar visi taip pat matome spausdintą F?“ Na, galima būtų padaryti tokį bandymą: skirtingiems žmonėms rodyti F ir klausti: „Kur žiūri F – kairėn ar dešinėn?“

Arba klausti: „Jei turėtume F palyginti su veido profiliu, kur būtų priekis, o kur pakaušis?“

Tačiau kai kas galbūt šių klausimų nesuprastų. Jie savo pobūdžiu panašūs į tokius: „Kokios spalvos tau yra garsas a?“ arba „Ar a tau atrodo geltona ar balta?“ ir pan.

Jei kas nesuprastų šių klausimų, jei aiškintų, kad tai nesąmonė, – ar galėtume pasakyti, kad jis nesupranta vokiškai arba nesupranta žodžių „spalva“, „garsas“ ir pan. reikšmių?

Priešingai: jei jis išmoko suprasti šiuos žodžius, tuomet jis gali į tokius klausimus reaguoti „supratingai“ arba ne.

17. „Ar mes visi F matom tuo pačiu būdu?“, – tai dar visai nieko nereiškia, kol nėra nustatyta, kaip mes patiriame, „koku būdu“ kas nors ją mato. Bet jei aš irgi dabar, pvz., sakau: „Man F žiūri dešinėn, o J kairėn“, ar galiu pasakyti: kada tik matau F, ji žiūri šia ar kokia kita kryptimi? Kuo remdamasis galėčiau sakyti ką nors panašaus?

18. Tarkim, niekada nebūtų paklausta: „Kokia kryptimi žiūri F?“, o tik šitaip: „Jei F ir J turėtų nupiešti akį ir nosį, ar jos žiūrėtų dešinėn ar kairėn?“ Tačiau tai – ir psichologinis klausimas. Ir jame nebūtų kalbama apie „*matymą*“ taip arba kitaip“, o turbūt apie *polinkį* daryti viena ar kita.

19. Sąvokos „žiūrėti šia kryptimi“ vartojimas yra, pvz., toks – tarkim, architektui, sakoma: „Šitaip padalijus langus fasadas žiūri *ten*.“ Panašiai vartojamas pasakymas: „Ši ranka nutraukia skulptūros *judėjimą*“ arba „Judėjimas turėtų vykti *taip*“ (palydint tai gestu).

20. Matymo ar aiškinimo klausimas kyla dėl to, kad aiškinimas tampa patyrimo išraiška. O aiškinimas nėra netiesioginis aprašymas, bet pirminė jo išraiška.

21. Tačiau kodėl mes ne tučiuojau tai pamatome, o galvojame, kad čia turėtų būti tiesioginė išraiška, ir reiškinys yra tik pernelyg nepagaunamas, teisingai neaprašomas, ir bet kuriuo atveju, kad būtume suprantami kitiems, turime griebtis netiesioginio atvaizdavimo?

Sakome sau: neįmanoma, kad mes, figūrai vaizduotėje nieko nepridėdami, patirtume išgyvenimą, iš esmės susijusį su dalykais, esančiais anapus tiesioginio patyrimo srities.

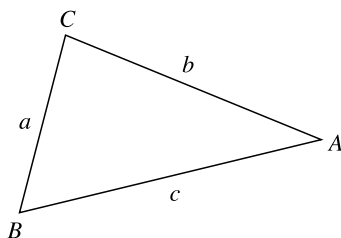
Pvz., galima būtų sakyti: „Tvirtini, kad matai figūrą kaip vielos stovą. Gal dar žinai, ar tai varinė, ar geležinė viela? Ir kodėl tada tai turi būti *viela*? – Tai parodo, kad žodis „viela“ iš tikrųjų ne iš esmės priklauso išgyvenimo aprašymui.

22. Dabar įsivaizduokim tokio pobūdžio aiškinimą: kai valgoma užsikimšus nosiai, valgiai praranda bet kokį skonį iš-

skyrus saldumą, kartumą, sūrumą ir rūgštumą. Taigi šįkart norime pasakyti, kad ypatingą, pvz., duonos, skonį sudaro „skonis“ siauresnioji prasme ir aromatas, kuris ir prarandamas, kai nekvėpuojam pro nosį. Kodėl tada matant kažką kaip kažką neturi vykti panašūs procesai. Maždaug taip: *akis* neskiria figūros kaip vielos stovo nuo figūros kaip dėžės ir t. t. Tai, sakytume, aromatas, kurį smegenys prijungia prie to, kas matoma. O *akis*, priešingai, skiria skirtingus aspektus: ji tarsi frazuoja regimą vaizdą; ir *vienas* frazavimas labiau tinka *vienam* aiškinimui, kitas – kitam. (Labiau tinka *patyrimui*).

Pagalvok, pvz., apie tam tikrus nevalingus aiškinimus, kuriuos suteikiame vienai ar kitai muzikos kūrinio daliai. Sakom: šis aiškinimas mums primeta save. (Tai vis dėlto išgyvenimas.) Ir aiškinimas gali būti paaiškintas tik tam tikrais muzikiniais santykiais. – Gerai, bet mes norime ne paaiškinti, o aprašyti.

23.

Žiūrėk į trikampį taip, kad *c* yra pagrindas, o *C* – viršūnė; o dabar taip, kad *b* pagrindas, o *B* – viršūnė. – Ką darai? – Visų pirma: – Žinai, ką darai? Ne.

„Na, galbūt tai žvilgsnis, kuris pirmiausia įsitveria „pagrindo“, o paskui kyla link „viršūnės“.“ Bet ar gali pasakyti, kad kitaip susiejus žvilgsnis negalėtų lygiai taip pat klajoti, tau nepamačius trikampio šiuo būdu?

Padaryk ir tokį bandymą. Žiūrėk į trikampį taip, kad jis (kaip strėlės smaigalys) rodytų tai kryptimi *A*, tai kryptimi *B*.

24. Apie ką sakoma, kad jis trikampį mato kaip strėlę, rodančią į dešinę? Apie tą, kuris tiesiog yra išmokęs naudotis tokia strėle ir visada taip ja naudojosi? Ne. Žinoma, tai nereiškia, kad apie tokį būtų sakoma, kad jis mato ją *kitaip* ar kad mes nežinotume, kaip jis ją mato. Čia apie *matymą* vienaip ar kitaip dar nekalbama. – Bet kaip yra tuo atveju, kai aš kitą pataisau ir sakau: „Čia – ne strėlė, rodanti į dešinę, o strėlė, rodanti į viršų“, – ir štai išdėstau jam praktines tokio aiškinimo pasekmes. Dabar jis sako: „Trikampį visuomet suvokiau kaip strėlę, rodančią į dešinę.“ – Ar čia kalbama apie matymą? Ne; nes tai gali reikšti „Visuomet, susidūręs su šiuo ženklų, juo sekiau *taip*“. Kas taip sako, turėtų visai nesuprasti klausimo „Bet ar tu *matei* jį kaip strėlę, rodančią dešinėn?“

25. Kad mato trikampį tai vienaip, tai kitaip, sakom apie *tą*, kuris tai išsako apie save, kuris šiuos žodžius ištaria arba išklauso, rodydamas supratimo požymius; bet ir apie *tą*, kuris sako maždaug taip: „Dabar trikampis rodo šia kryptimi, anksčiau rodė kita“, ir kuris dabar į klausimą, ar trikampis pakeitė savo formą ar padėtį, atsako, kad ne. Ir t. t.

26. Apsvarstykime atvejį, kai paveiksle vienas priešais kitą sukasi ratai. Pirmiausia judėjimą ten galiu matyti vėlgi kaip *vieno* ar *kito* [judėjimą]. Antra, galiu juos ir *laikyti* vienu ar kitu.

27. *Kažkuo keistas* matymo vienaip arba kitaip fenomenas vis dėlto pirmiausia pasirodo tada, kai kas nors atpažįsta, kad regimasis vaizdas *viena* prasme *lieka toks pat*, o kažkas kitas,

ką norėtuši pavadinti „suvokimu“, gali kisti. Paveikslą man laikant tuo ar anuo, sakykim, dviem vienas priešais kitą besisukančiais ratais, dar nėra nė kalbos apie regimojo vaizdo įspūdžio ir suvokimo padalijimą. – Tai ar turiu pasakyti, kad atskyrimas yra mane dominantis reiškiny?

Arba paklauskime taip: kokia *reakcija* mane domina? Ta, kuri parodo, kad kas nors lukštą laiko lukštu (kaip ir ta, kad jis lukštą laiko kuo kitu)? Arba ta, kad jis stebi kitimą ir tuo pačiu tai, kas regimajame vaizde nepakito?

28. Įmanoma, kad pasakyčiau: „Visada tai laikiau lukštu; dabar matau, kad tai joks lukštas“ – nesuvokdamas „aspekto“ pokyčio. Tiesiog turiu omeny: dabar matau kažką kita, mano regimasis įspūdis dabar kitoks.

Tarkim, kas nors man ką nors parodo ir paklausia, kas tai yra. Sakau: „Tai kubas.“ Jis į tai: „Taigi *šitaip* tu tai matai.“ – Ar turėčiau šiuos žodžius suvokti kitaip negu: „Taigi *tu* tu tai laikai?“

29. Kai žiūriu į daiktus aplink save, nesuvokiu, kad yra kažkas tokio kaip regimasis suvokimas.

30. „Matau šią figūrą kaip erdvinį kampa“: kodėl tiesiog nepriimi jo kaip teisingo, jei tik jis moka vokiečių kalbą ir yra patikimas? – Abejoju ne tuo, kad tai tiesa. Bet ar tai, ką jis pasakė, yra *laiko* sakiny. Ne sakiny apie šio reiškinio esmę; bet sakantis – tai įvyko.

31. Išgyvenimo ištartis yra: „Dabar matau tai kaip piramidę; dabar kaip kvadratą su įstrižainėmis.“ ☒ – Kas gi yra tas „tai“, kurį matau tai vienaip, tai kitaip? Piešinys? O iš kur

žinau, kad abu kartus tai tas pats piešinys? Ar tik žinau tai, ar ir *matau?* – Kas nutiktų, jei būtų įrodyta, kad piešinys, matomas kaip kažkas kita, vis truputį pasikeičia; arba kad regimasis vaizdas yra kiek kitoks? Atrodytų, pvz., kad viena linija yra truputį storesnė arba plonesnė nei anksčiau.

32. Ar turiu sakyti, kad skirtingi figūros aspektai yra asociacijos? O kas man iš to?

33. Regis, kažkas regimame figūros vaizde pakinta; bet vis dėlto nepakinta niekas. Tad negaliu pasakyti: „Man kaskart topteli vis naujas aiškinimas.“ Taip, turbūt taip; bet jis tuoj pat įsikūnija tame, kas matoma. Man kaskart topteli vis naujas piešinio, kurį matau nesikeičiantį, aspektas. Panašu į tai, kad kaskart jam būtų aprenGIamas vis naujas drabužis ir kiekvienas drabužis būtų toks pat, kaip kitas.

Taip pat galima būtų pasakyti: „Aš ne tik *aiškinu* figūrą, bet ir aprenGIu ją aiškinimu.“

34. Tariu sau: „Kas tai? Ką gi sako ši frazė? Ką gi ji išreiškia?“ – Jaučiu, tarsi turėtų būti kažkoks daug aiškesnis jos supratimas nei manasis. Ir šis supratimas būtų pasiektas daug ką pasakant apie frazės aplinką. Rodos, norėusi suprasti išraiškingą ceremonijos gestą. Kad tai paaiškčiau, turėčiau išanalizuoti ceremoniją. Pvz., ją pakeisti ir parodyti, kaip tai pakeistų ano gesto vaidmenį.

35. Galėčiau pasakyti ir šit ką: jaučiuosi taip, tarsi šiai muzikinei išraiškai turėtų būti paralelių kitose srityse.

36. Klausimas iš tiesų toks: ar šie garsai nėra *geriausia* išraiška to, kas čia išreikšta? Turbūt. Bet tai nereiškia, kad jie nepaaiškinami savo aplinkos.

37. Ar prieštarauju sau sakydamas: „Šitas – gražus, o šitas – negražus“ (rodydamas į skirtingus objektus)? Ar bereikia sakyti, kad tai joks prieštaravimas, nes abu žodžiai „šitas“ reiškia skirtingus dalykus? Ne; abu „šitas“ turi *tą pačią* reikšmę. „Šiandien“ šiandien turi tą pačią reikšmę kaip vakar, „čia“ – tą pačią reikšmę čia ir ten. Čia ne taip kaip sakinyje: „Ponas Baltas tapo baltas.“

„Šitas – gražus, o šitas – negražus“ yra prieštaravimas, bet jis pritaikomas.

38. Pamatinis Russello, kaip ir mano Log. fil. trakt., logikos trūkumas: tai, kas yra sakinyš, iliustruojama keletu nuvalkiotų pavyzdžių, ir tada ši prielaida laikoma visuotinai suprantama.

39. Bet ar neaišku, kad tie du „šitas“ turi skirtingas reikšmes, nes galiu juos pakeisti skirtingais tikriniais daiktavardžiais? – Pakeisti? „Šitas“ vieną kartą reškia A, o kitą – B. – Žinoma, ne vien tai; bet sykiu su rodančiu gestu. – Gerai; bet tai sako tik tiek, kad ženklas, sudarytas iš žodžio „šitas“ ir gesto, turi kitą reikšmę nei ženklas, sudarytas iš „šitas“ ir kito gesto.

Bet čia tik grynas tuščiažodžiavimas: taigi tu sakai, kad tavo sakinyš „Šitas – gražus, o šitas – negražus“ nėra visas sakinyš, nes gestai čia dar nepriklauso prie žodžių. – Bet kodėl tai nėra visas sakinyš? Tai kito pobūdžio sakinyš nei „Kyla saulė“, jo pritaikymo būdas labai skiriasi. Tačiau tokių skirtingumų sakinių plotmėje juk apstu.

40. „A. Šveiceris nėra šveicaras.“ Tai sakydamas pirmuoju Š. turiu omenyje tikrinį daiktavardį, antruoju – bendrinį. Tad mano dvasioje vyksta skirtingi dalykai, kai ištariu abiejų žodžių „Š.“? – Abu kartus žodis funkcionuoja sakinyje skirtingu būdu. Tai reikštų lyginti žodį su mašinos dalimi, o *sakinį* – su mašina. Visai nevykęs [palyginimas]. Veikiau būtų galima pasakyti: kalba yra mašina, sakinys – jos dalis. Tuomet išeitų maždaug taip: ši rankena turi du to paties dydžio plyšius. Vienių įjungia veleną, kitame užmauna įvorę. [Plg. PU, S.176f.]

41. Pabandyk pirmuoju „Š.“ turėti omenyje bendrinį, antruoju – tikrinį daiktavardį! Kaip tu tai bandai? [Plg. PU, S.176f.]

42. „Sąvoka Š. nėra joks Š.“ Ar tai nesąmonė? Na, nežinau, ką taip sakantis nori pasakyti, t. y. kaip jis ketina pritaikyti šį sakinį. Galiu susigalvoti kai kuriuos suprantamus jo pritaikymus. – „Bet ar tu *negali* kaip tik taip jį pritaikyti arba tik taip ir galvoti, kad žodžiais „sąvoka Š.“ ir antruoju „Š.“ *turi ma omenyje* tas pat, ką *paprastai* turi omenyje šiais žodžiais.“ Čia glūdi klaida. Mąstoma, tarsi kam regėtusi *šis* palyginimas: žodžiai sakinyje tinka vienas kitam, t. y. galima užrašyti beprasmišką žodžių seką; bet kiekvieno žodžio reikšmė yra nematomas *kūnas*, ir šie reikšmių kūnai *netinka* vienas kitam. ((„Turėjimas omenyje suteikia sakiniui tolesnį išmatavimą.“))

43. Iš čia ir idėja, kad sakinio neįmanoma mąstyti; nesgi mintyje turėčiau žodžių reikšmes *sustatyti* į prasmę, o to padaryti neina. (Jigsaw puzzle*.)

* Dèlionè. (Angl.) (Vert. past.)